

ali ponegdje unosi ipak zabunu (Vukove se pjesme citiraju na pr. s naznakom stranice, a bez navoda koje je izdanje). Cini nam se da bi redaktorova dužnost bila da dopuni ovakve i slične autorove propuste, bar u naknadnoj napomeni.

Ove naše primjedbe djeluju možda sitničavo. Znamo i sami da je gotovo nemoguće publicirati djelo bez ikakvih tehničkih propusta. Na navedeni propusti često nisu samo tehnički, oni iskrivljuju i smisao stvari. Ne mislimo da je ovo izdanje baš mnogo lošije od brojnih drugih. A upravo zato govorimo o njemu. Izdavačka tehnika, pogotovo kada su u pitanju publikacije najviših naučnih ustanova, za koje narodna zajednica žrtvuje ogromna sredstva, morala bi se kod nas podići na višu razinu. Ne mislimo na papir, klišeje i ostale usko tehničke elemente (koji su često na zavidnoj visini), već mislimo na točnost i pouzdanost svake štampane riječi, naročito kada se objavljuje naučna grada, gdje je svaki detalj od velike važnosti. Recenzenti, urednici, lektori i svi oni koji su pozvani da se brinu za točnost i dotjeranost publikacija i koji su za to materijalno nagrađeni morali bi savjesnije vršiti svoj posao.

Maja Bošković-Stulli

Jovan Kovačević, Srednjevekovna nošnja balkanskih Slovena. Studija iz istorije srednjevekovne kulture Balkana. Izdala Srpska akademija nauka, Istorijski institut, knj. 4; Posebna izdanja knj. CCXV, Beograd 1953.

Da se je avtor odločil za doktorsko disertacijo pod gornjim naslovom, ga je vodilo predvsem dejstvo, kot pravi sam, da je problem razvoja zgodovinske noše balkanskih narodov še neobdelan, posebno v primerjavi s tujo literaturo o sličnem predmetu.

V avtorjevem predgovoru sledimo njegove vodilne misli. Obleka in nakit sta dve redki in hvaležni materiji, kjer se zrcalijo kulturna dogajanja in vplivi. Poskus, da se spozna noša nekega časa, je neločljivo povezan s sliko ekonomskega in družbenega razvoja. Noša se je skozi vse čase menjala, toda vedno je bila podrejena slojem razredne družbe in višji sloji so si prizadevali, da so se tudi v noši ločili od ljudstva. Tudi prikaz razvoja nekaterih obrti, ki so vezane na nošo, izpopolnjujejo sliko časa in pomagajo spoznavati osnove družbenega in ekonomskega dogajanja. Vse do XI. stoletja ni opaziti razlik v noši med posameznimi jugoslovanskimi narodi. To je najbolj očitno na nakitu, ki je v osnovnih oblikah enak in se pojavljajo razlike šele proti koncu XII. stoletja. Zato je imeti zgodnjo južnoslovansko nošo kot celoto. Plemstvo in meščanstvo sta bili v srednjem veku bolj liberalni in internacionalni in sta se hitro otresli ljudskih značilnosti noše. Sprejemali sta nošo Zahoda ali Bizanca. Toda kljub temu sta še obdržali nekatere svojevrstnosti ljudske noše. Tudi bizantinska noša je vedno sprejemala tuje vplive; v zgodnji dobi perzijske, pa tudi barsbarske. — Nastanek nakita je obrednega značaja, zato je obdržal mnogo magičnih lastnosti, ki pa tudi pri obleki niso nepoznane. Posebno poglavje obravnava zgodovino opisovanja in obdelave noše južnih Slovanov; relativno mnogo je storjenega v Jugoslaviji za arheološko proučevanje nakita, in to zgodnje-južnoslovanskega. Avtorju so rabili tudi mnogi izsledki slovenskih arheologov o materialu iz staroslovenskih najdišč.

Z zgodovinsko, umetnostnozgodovinsko in arheološko analizo materiala, pravi avtor, je skušal podati sintezo materiala. Najvažnejši material nudijo freske, ki pa so kot gradivo za raziskovanje noše kaj različne vrednosti; na njih je noša često fantastična in »ikonografsko« prenesena s starejših vzorcev ter časovno ni avtentična. Portreti in zgodovinske kompozicije nudijo neovrgljiv material. Avtor je razpolagal s 400 portreti iz časa med XI. in XIX. stoletjem. Grupiral jih je v kraljevsko-carski portret v vladarskem ornatu, plemiški portret v plemiški noši ter meščanski portret v meščanski noši. Poleg portretov na freskah so še portreti na miniaturah, ikone, skulpture, okovje na knjigah, denar, pečati in drugo. Poglavje o metodi in virih zavzema precejšnji del knjige, kar je ob obilici virov tudi nujno.

V poglavju o sami noši je na prvem mestu obdelan nakit; najdalj se je tudi avtor mudil ob nakitu samem in zlatarski obrti. Da je postavil nakit na prvo mesto, k temu ga je gotovo napolnila tudi ugotovitev etnologije, saj sam omenja v uvodu, da je nastal nakit prej od noše.

Na razvoj noše je vplival razvoj obrti. Skozi XI. in XII. stoletje nudijo pisani viri prve omembe o zlatarstvu v slovanskih deželah. V južnoslovanskih pokrajinah vodijo prva poročila v dalmatinska mesta. Do XII. stoletja je prihajalo mnogo zlatarskih izdelkov iz Bizanca, Italije in celo Francije. Glede na dve teoriji o nastanku južnoslovanskega zlatarstva (Niederle, Karaman) opozarja avtor na prehod od domače delavnosti v vaško zlatarsko obrt v notranjosti dežele, kjer je vidna zveza s predсловansko zlatarsko obrtjo na Balkanu, nasproti svojevrstnemu razvoju te obrti v dalmatinskih mestih, ki je povezana z zlatarsko umetnostjo pozne antike.

Kmalu po nastanku južnoslovanske zlatarske umetnosti so kazali izdelki neki enoten slog na vsem južnoslovanskem ozemlju. Proti koncu XIII. stoletja se pojavijo tuji vplivi v razvoju južnoslovanskega zlatarstva. Bizantinski vpliv se je hitro umikal pred italijanskim in nemškimi. Ta vpliv se je kazal tako v novem stilu, pa tudi v strokovnih izrazih.

Fevdalno gospodarstvo je vplivalo na razvoj vaškega zlatarstva. Ti zlatarji so gojili obrt v svojih družinah in so bili vezani z dajatvami gospodu. Mestni zlatarji so sledili zahodni razvoj, medtem ko so ohranjali vaški v svojih izdelkih zgodnje južnoslovanske in predсловanske elemente. V zgodnji južnoslovanski dobi v zlatarstvu niso uporabljali zlata; najbolj cenjena kovina je bilo srebro. XIII. stoletje je prineslo spremembo tudi v poznavanju tehnik. Starejši, kakor tudi mlajši nakit ni imel vedno samo vloge nakita, temveč so bili n. pr. diademi znaki deklitstva, verižice znaki vojaškega poklica in podobno. Dragi in poldragi kamni ter razni napisi so dajali prstanom poseben pomen in celo čarodajno moč.

Poglavje o obleki obravnava tkanine, kožuhovino, krojaško obrt, najstarejše vire o južnoslovanski noši, vladarsko, plemiško in meščansko nošo, dalje ljudsko nošo ter razne dele noše, kot so pokrivala, pasovi in obutev posebej.

V času naselitve južnih Slovenov je vodil Bizanc trgovino z dragocenimi tkaninami. Južni Slovani so dobivali te dragocenosti kot darila ali pa so si jih osvajali kot plen. Kasneje so dobivali luksuzne tkanine iz Italije. Domači izdelki niso nikoli dosegali kvalitete uvoženega blaga, čeprav so v XV. stoletju tkanine iz dubrovniških manufaktur resno tekmovali z beneškimi na bosenskih in srbskih trgih. V vaseh so izdelovali debele volnene tkanine, kot sta »raša« in »sklavina«. Raša je bila bela ali temna. Po Miklošiču naj bi bila ta tkanina iz Arasa in naj bi zato imela po tem mestu ime. Toda avtor ugotavlja, da so se razvile tkalnice v Arasu šele v XV. stoletju, vtem ko se raša v naših krajih omenja že od XIV. stoletja dalje. Raša naj bi imela torej prej ime po Raški, kjer so jo še prav posebno marljivo izdelovali. Tu pripominjam, da je raš, ras, raska in raševina znana tudi po vsem Slovenskem.

Zivalska koža je bila najvažnejši material za oblačila starih južnih Slovanov kakor ostalih barbarov. Preprosto obleko iz kožuhovine srečamo še mnogo kasneje kot pastirsko obleko; to je »skronjec« današnjih pastirjev.

Karakteristika krojaške obrti, kot zlatarske, je bila ta, da se je delila v vaško in mestno. Krojači niso trgovali v taki meri kakor zlatarji in niso razpolagali z večjim kapitalom. Vaški krojači, zlatarji in drugi rokodelci so živeli na zemlji fevdalcev v enakih razmerah.

Za vladarsko in plemiško nošo so viri najbogatejši, redkejši so portreti meščanov. Avtor ugotavlja, da kaže ženska plemiška noša izrazit bizantinski vpliv; v XV. stoletju je v meščanski noši bizantinski in zahodni vpliv, od srede XV. stoletja pa islamski. Plemiška noša se je razločevala od meščanske in ljudske. Ljudska noša v Dubrovniku se je malo razločevala od kmečke iz okolice Dubrovnika, to je od noše »ad modum slavicum«. S to oznako so v aktih dubrovniškega arhiva označeni deli obleke srbske ljudske noše. Od te

pa se spet razločujejo deli noše, ki so označeni z »ad modum Bosniensium«. Obleka »ad usum Vlahorum« ni zabeležena, pač pa nakit. Osnovne poteze vlaške pastirske noše pa moremo spoznati s fresk, in to s kompozicij Kristusovega rojstva.

Za pokrivala, kape in klobuke nudijo viri dosti najrazličnejših oblik. Kovačević pravi, da se je klobuk kasneje imenoval kamilovac. Pri nas na Primorskem imenujejo kamelouc starejšo nedeljsko volneno žensko ruto.

Avtor je razgrnil s tem svojim delom veliko vrednoto, ko je odprl nadvse zanimiv pogled v življenje južnih Slovanov v srednjem veku. Obsežnost posameznih poglavij je narekoval razpoložljiv material, zato je dokaj bogatejši del o plemiški in meščanski noši, vtem ko nudijo viri o ljudski noši manj gradiva, a ji je avtor kljub temu našel in dal lepo mesto. Človek si nehote zaželi, da bi dobili tudi Slovenci svoje davne prednike na slikovnem materialu zbrane in obdelane.

Knjiga je izdatno in pestro ilustrirana z risbami, fotografskim materialom ter tudi z barvnimi odtisi; opremljena je z registrom osebnih in geografskih imen in s stvarnim registrom.

Marta Ložar

Niko Zupanič, Liburnisko i istarsko ostrvo Cissa i značenje ovog geografskog imena. (Pos. otisak iz Istoriskog časopiša Istoriskog instituta S. A. N. Knjiga III. Beograd 1952.)

S problemom liburnijskega in istrskega otoka Cissa, ki ga omenjajo antični pisci, so se ukvarjali že znani etimologi, zgodovinarji itd. Prišli so do bolj ali manj posrečenih zaključkov glede izvora imena in njegove lokalizacije. Problem je to pot zamikal slovenskega razlagalca antičnih imen prof. dr. N. Zupaniča. Kot osnovni vir mu rabi delo C. Plinia Secunda »Naturalis Historia«, v katerem so omenjena v 138. poglavju III. knjige pri opisu Istre in Liburnije razna geografska imena, ki so danes ali že pozabljena ali pa ohranjena v enaki ali spremenjeni obliki, kot kaže primer obravnavane Cisse. Nekatere raziskovalce je pri razlagi imena motilo njegovo dvojno pisanje. Antični avtorji pišejo namreč Cissa in Gissa. Avtor pa pripominja v zvezi s tem, da je v antični literaturi izmenjava C/G zelo pogostna, o čemer pričajo napisi na kamnih. Precej zmede pri iskanju Cisse je prineslo tolmačenje latinskega napisa na kamnu, ki so ga našli v 18. stoletju na manjšem Brionskem otoku. Neutrudni iskalec Cisse, Peter Kandler, je na osnovi tega napisa trdil, da je bila Kissa, o kateri govori napis na kamnu, neke vrste tovarna za barvanje škrlata in da je bila v bližini kraja, kjer so našli napis. Za najdbo se je zanimala tudi angleška arheologija in znani hrvatski lingvist P. Skok jo je prav tako vzel za resen primerek. Šele konec 19. stoletja jo je nemški zgodovinar T. Mommsen proglasil za falzifikat. Vloga napisa na kamnu pri razlaganju antičnega imena Kise je postala s tem nepomembna.

Ime Kise je ohranil tudi cesar Konstantin Porfirogenet v delu »De administrando imperio«. Na osnovi antičnih virov trdi avtor: kje je bila istrska Cissa, se ne dá natančno ugotoviti. Plinijeva liburnijska Gissa, liburnijska Cissa, pa je po obliki imena in po svojem geografskem položaju identična z današnjim otokom Pagom, ki se je še v srednjem veku pri Grkih in Rimljanih imenoval Kissa (Chissa), v ustih slovenskih Hrvatov pa se je preoblikovalo ime Cissa v Čaška. Cissa oz. Čaška je še danes ime majhnega kraja v Čaški dragi na otoku Pagu.

Ime Cissa je pelazgijskega (alarodskega) izvora, kot meni avtor. Po raziskovanjih našega znanega lingvista K. Oštirja pomeni beseda *Κίσσα-ρος* calx, kremen. Avtor ugotavlja na osnovi tega, da pomeni ime otoka Cissa v srbskohrvatskem jeziku razne variante imena Kamen, Kamnik itd. Glasoslovno pa se je iz antičnega imena Kisa razvila Cissa (Čeča) Casa slično kot Misa (maša) maša.

Marija Jagodic